

Justyna Podlewska

Interwencja prawna

**w sytuacji podejrzenia przemocy
wobec dziecka z niepełnosprawnością
i chorego przewlekłe**

OŚRODEK ROZWOJU EDUKACJI

Justyna Podlewska

Interwencja prawna

w sytuacji podejrzenia przemocy

wobec dziecka z niepełnosprawnością

i chorego przewlekłe

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2019

Konsultacja merytoryczna
Wydział Wychowania i Profilaktyki
Maria Talar

Redakcja i korekta
Elżbieta Gorazińska

Projekt okładki, layout,
redakcja techniczna i skład
Wojciech Romerowicz

Fotografia na okładce: © kaninstudio/Bank zdjęć Photogenica

ISBN 978-83-66047-75-4

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2019
Wydanie I

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji
Creative Commons Uznane Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	5
2. Populacja dzieci niepełnosprawnych w Polsce.....	6
3. Krzywdzenie dzieci.....	7
4. Interwencja prawna na rzecz dziecka z niepełnosprawnością.....	8
5. Przepisy prawa na szkodę dziecka z niepełnosprawnością	9
6. Prawny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie	9
7. Osoby pracujące z dzieckiem	10
8. Przyjazne przesłuchanie.....	11
9. Nieprawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej naruszające dobro dziecka.....	11
10. Przemoc w rodzinie wobec dziecka z niepełnosprawnością	12
11. Wypełnienie formularza NK-A.....	14
12. Uzyskanie informacji, diagnoza	15
13. Udział w pracach grupy roboczej.....	18
14. Odebranie dziecka z rodziny w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie.....	18
15. Procedury interwencyjne.....	19
Bibliografia.....	21

1. Wprowadzenie

Dziecko z niepełnosprawnością lub chore przewlekłe ma prawo do bezpiecznego i szczęśliwego dzieciństwa, a rolą dorosłych – głównie rodziców – ale także organów państwa jest zapewnienie mu ochrony i optymalnych warunków do rozwoju. We wstępie do *Deklaracji Praw Dziecka* (1959) – drugiego w historii dokumentu międzynarodowego ustanawiającego prawa dziecka – stwierdzono, że dziecko z powodu niedojrzałości fizycznej i umysłowej wymaga szczególnej opieki i troski oraz odpowiedniej ochrony prawnej zarówno przed urodzeniem, jak i po urodzeniu, co w Polsce regulują również przepisy *Kodeksu postępowania karnego*¹ i innych ustaw.

Zgodnie z art. 19 *Konwencji o prawach dziecka*² każde dziecko ma prawo do wychowywania się w środowisku wolnym od przemocy. *Konwencja* zobowiązuje strony do podejmowania właściwych kroków w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej w celu ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej, psychicznej, krzywdą lub zaniedbaniem, złym traktowaniem lub wyzyskiem, w tym wykorzystywaniem w celach seksualnych.

W *Konwencji* istotną uwagę zwrócono na potrzeby dzieci z niepełnosprawnością, podkreślając w art. 23 prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i dostępnych środków pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Wskazano, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo w życiu społeczeństwa³.

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r. i ratyfikowana przez Polskę w 2012 r. zawiera najpełniejszą definicję niepełnosprawności, wskazując, że do osób niepełnosprawnych zalicza się te osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów, co może – w połączeniu z różnymi barierami – utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym na zasadzie równości z innymi osobami⁴. W tym rozumieniu w niniejszym opracowaniu jest używane pojęcie dziecka z niepełnosprawnością, ponadto do tekstu zostało włączone pojęcie dziecka przewlekłe chorego, gdyż dziecko to z powodu swojej choroby napotyka na bariery, które utrudniają mu pełny i skuteczny udział w życiu społecznym na zasadzie równości z innymi osobami.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego*, t.j. Dz.U. 2018, poz. 1987.

² *Konwencja o prawach dziecka*, Dz.U.1991 nr 120, poz. 526.

³ *Ibidem*.

⁴ *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, Dz.U. 2012, poz. 1169.

Dzieci z niepełnosprawnością są szczególną kategorią osób doświadczających przemocy w rodzinie. Dziecko niepełnosprawne, będąc osobą niepełnoletnią, nie może skutecznie samodzielnie realizować wszystkich przysługujących mu praw oraz pozostaje ze względu na niepełnosprawność w zależności od osób dorosłych (rodziców, opiekunów), w tym potencjalnego sprawcy przemocy.

2. Populacja dzieci niepełnosprawnych w Polsce

W Polsce w 2014 r. żyło 390,5 tys. osób w wieku 0–19 lat niepełnosprawnych biologicznie (dla porównania: w 2009 r. – 460 tys.), co stanowiło 4,97% ogółu populacji w tym wieku. U blisko 30% dzieci z niepełnosprawnością biologiczną występowały poważne ograniczenia w wykonywaniu różnych czynności. Największy odsetek osób z niepełnosprawnością biologiczną odnotowano w grupie dzieci w wieku 10–14 lat (6,9%). W 2014 r. 239 tys. osób w wieku 0–19 lat posiadało prawne orzeczenie o niepełnosprawności (spadek o 16 tys. w porównaniu z 2009 r.)⁵.

Niepełnosprawność oraz przewlekłe pozostawanie w złym stanie zdrowia są bezspornie czynnikami ryzyka krzywdzenia dziecka. Oznacza to, że dzieci z niepełnosprawnością lub przewlekłe chore o wiele częściej spotykają się z przemocą niż ich pełnosprawni rówieśnicy. Dużo większa jest także tzw. ciemna liczba krzywdzenia ze względu na trudności w ujawnianiu i wykrywaniu krzywdzenia dzieci z niepełnosprawnością, a także z powodu problemów z dostępem do form interwencji, pomocy czy wymiaru sprawiedliwości.

Wyniki badań prowadzonych wśród osób z niepełnosprawnością wskazują, że diagnoza niepełnosprawności intelektualnej zwiększa ryzyko doświadczenia krzywdzenia od 3 do 7 razy w porównaniu z populacją ogólną. Osoby z niepełnosprawnością są częściej ofiarami kradzieży, ale przede wszystkim znacznie częściej niż osoby pełnosprawne doświadczają różnych form przemocy. Szczególnie niepokojące są wskaźniki przemocy seksualnej oraz to, że przestępstwa tego typu są popełniane wielokrotnie w grupach znajdujących się w różnych przedziałach wiekowych i w różnych środowiskach oraz w większości przypadków nie są zgłaszane. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną 4,6 raza częściej niż ich sprawni rówieśnicy doświadczają przemocy seksualnej. Krzywdzenie tej grupy przybiera też formę zaniedbywania oraz przemocy fizycznej i emocjonalnej⁶.

Badania przeprowadzone przez Sullivan i Knutson (1998 i 2000) wykazały, że dzieci niepełnosprawne są 3–4 razy częściej maltretowane przez rodziców niż dzieci bez

⁵ *Dzieci się liczą 2017. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, (2017), Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę: „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, <https://fdds.pl/wp-content/uploads/2017/07/fdds-dzsl2017-calosc.pdf>

⁶ Pieńkowska E., Fornalik I., (2018), *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, https://www.edukacja.fdds.pl/7d5e4e9f-6d07-442f-9217-3a93f3d00be1/Extras/Przesluchanie_maloletniego_swiadka-www.pdf

niepełnosprawności. Badania Westat Inc. (1993) nad przypadkami zgłoszonymi do CPS (ang. *Child Protective Services*) wskazują, iż dzieci niepełnosprawne są 1,7 raza częściej reprezentowane w tej populacji niż dzieci zdrowe. Wyniki ogólnonarodowych badań epidemiologicznych prowadzonych w USA w 1993 r. udowodniły, iż dzieci z niepełnosprawnością są 1,7 raza częściej narażone na krzywdzenie niż dzieci zdrowe (Crosse, Kaye i Ratnofsky, n.d.; Elvik, Berkowitz i inni, 1990). Na dwukrotnie wyższe ryzyko wskazuje także Kendall-Tackett i inni (2005)⁷.

Istotnym źródłem danych na temat przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dzieci, jest procedura *Niebieskie Karty*. W 2017 roku sporządzono 98 307 *Niebieskich Kart*, z czego 77% założyli przedstawiciele policji, 14% – pracownicy ośrodków pomocy społecznej, po 4% – pracownicy placówek oświatowych i przedstawiciele gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, 0,7% – przedstawiciele ochrony zdrowia. Pomocą objęto 47 883 dzieci, w tym 1347 niepełnosprawnych. W 2017 roku na podstawie art. 12a *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* odebrano 1 123 dzieci⁸.

3. Krzywdzenie dzieci

Według definicji sformułowanej przez Światową Organizację Zdrowia (ang. *World Health Organization* – WHO): *krzywdzenie lub maltretowanie dziecka to wszystkie formy fizycznego i/lub emocjonalnego złego traktowania, zaniedbania, wykorzystania seksualnego lub komercyjnego, doznane od osoby, odpowiedzialnej za dziecko, której ono ufa lub która ma władzę nad nim, skutkujące faktyczną lub potencjalną krzywdą dziecka dla jego zdrowia, możliwości przetrwania, rozwoju albo godności*⁹. Najczęściej klasyfikowane są 4 formy przemocy wobec dzieci:

- przemoc fizyczna – wszelkiego rodzaju działanie wobec dziecka, np. bicie, szarpanie, popychanie itp., które powoduje urazy na jego ciele;
- przemoc emocjonalna – naruszenie godności osobistej, wyrządzanie szkody psychicznej poprzez wyzywanie, warunkowanie miłości, emocjonalne odrzucenie, zastraszanie, nieszanowanie potrzeb, nadmierne wymagania w stosunku do wieku i możliwości psychofizycznych dziecka itp.;
- wykorzystywanie seksualne – każde zachowanie osoby, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia kosztem dziecka, np. uwodzenie, ekshibicjonizm lub świadome czynienie dziecka świadkiem aktów płciowych, zmuszanie do oglądania pornografii, dotykanie miejsc intymnych dziecka lub zachęcanie dziecka do dotykania sprawcy, a także różne formy stosunku seksualnego;

⁷ Jarosz E., (2011), *Niepełnosprawność i krzywdzenie dzieci. Stan badań*, „Niebieska Linia”, nr 4/2011, <https://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5733-niepelnosprawnosc-i-krzywdzenie-dzieci-stan-badan>

⁸ *Sprawozdanie z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie*, (27 września 2019), Rada Ministrów, <https://www.gov.pl/web/rodzina>

⁹ *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention* [Raport z konsultacji w sprawie zapobiegania krzywdzeniu dzieci], (1999), Światowa Organizacja Zdrowia, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>

- zaniedbanie – brak zaspokojenia podstawowych potrzeb dziecka, zarówno fizycznych, np. właściwego odżywiania, ubrania, ochrony zdrowia, edukacji, jak i psychicznych, np. poczucia bezpieczeństwa, doświadczenia miłości, troski itp.).

Zaniedbanie jest formą przemocy często stosowaną wobec dzieci z niepełnosprawnością i występuje zarówno jako intencjonalne, jak i niezamierzone. Tego rodzaju przemoc może być realizowana nie tylko w działaniu, ale także jako zaniechanie działania, np. niepodawanie leków czy nierehabilitowanie dziecka.

4. Interwencja prawna na rzecz dziecka z niepełnosprawnością

Interwencja prawna to nic innego jak powiadomienie organów wymiaru sprawiedliwości o krzywdzeniu dziecka, w tym przypadku dziecka z niepełnosprawnością.

Prawo polskie nie wyróżnia osób czy dzieci z niepełnosprawnością poprzez przyznanie im szczególnego trybu ochrony lub wprowadzenie szczególnej ścieżki proceduralnej w przypadku wystąpienia czy zgłoszenia przemocy. Te same przepisy, które mają zastosowanie w razie krzywdzenia dzieci pełnosprawnych, są stosowane również na wypadek krzywdzenia dzieci z niepełnosprawnością.

W sytuacji krzywdzenia dziecka z niepełnosprawnością ważne są nie przepisy prawa, a wiedza, kompetencje i doświadczenie profesjonalistów, którzy znajdują się w otoczeniu dziecka i mogą podjąć interwencję. Problemem nie są uregulowania prawne, ale diagnozowanie krzywdzenia dzieci i uruchamianie procedur interwencyjnych, a następnie ich realizacja w stosunku do pokrzywdzonych niepełnosprawnych dzieci małoletnich.

W przypadku przemocy stosowanej w rodzinie wobec dziecka z niepełnosprawnością jedyna możliwość uzyskania pomocy często zależy od osób nienależących do rodziny, które mają z dzieckiem kontakt na co dzień, takich jak nauczyciel, wychowawca, psycholog/pedagog w szkole lub przedszkolu. Krzywdzenie nie zawsze jest oczywiste, należy więc pamiętać, że nie zawsze i nie tylko są to siniaki. Profesjonaliści pracujący z dzieckiem z niepełnosprawnością muszą być uważni i włączać swój wewnętrzny radar sygnalizujący „Uwaga dziecko!”.

Krzywdzenie dziecka w sensie prawnym może obejmować trzy obszary: przestępstwo na szkodę dziecka, nieprawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej, które wiąże się z zagrożeniem dobra dziecka, oraz przemoc w rodzinie. W zależności od obszaru, w którym występuje krzywdzenie, podejmowana jest odpowiednia interwencja: zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, wgląd w sytuację rodziny lub uruchomienie procedury *Niebieskie Karty*.

5. Przestępstwa na szkodę dziecka z niepełnosprawnością

Dziecko – tak samo jak dorosły – z chwilą popełnienia na jego szkodę czynu karalnego staje się pokrzywdzonym w toczącym się postępowaniu karnym. Bez względu na wiek czy stan zdrowia każda osoba pokrzywdzona w wyniku przestępstwa ma będące konsekwencją tego statusu określone prawa i obowiązki. Przede wszystkim w sytuacji popełnienia przestępstwa organy ścigania i organy wymiaru sprawiedliwości, czyli policja, prokuratura i sądy karne, muszą określić, czy do przestępstwa doszło, ustalić sprawcę oraz okoliczności przestępstwa.

Jednym z najważniejszych dowodów w postępowaniu karnym są zeznania świadków. Dziecko pokrzywdzone w wyniku przestępstwa staje się jego świadkiem w sposób naturalny i jest zobowiązane złożyć zeznania. Może się również zdarzyć, że dziecko niebędące bezpośrednio pokrzywdzone jest jego świadkiem¹⁰.

Ustawa Kodeks karny (dalej kk)¹¹ chroni małoletnich poprzez określenie, które zachowania są wobec nich zabronione. Dziecko z niepełnosprawnością może być pokrzywdzone w wyniku każdego przestępstwa określonego w kk. Są jednak takie przestępstwa, w przypadku których prawo chroni dobro małoletniego w szczególny sposób. Należą do nich:

- przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności: zgwałcenie, wykorzystanie bezradności lub upośledzenia, nadużycie zależności, wykorzystywanie seksualne małoletniego poniżej 15. roku życia, kazirodstwo, pornografia, zmuszanie do prostytucji, stręczycielstwo i сутenerstwo;
- przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej: pozbawienie wolności, handel ludźmi, groźba karalna, nękanie, zmuszanie do określonego zachowania, publikacja wizerunku nagiej osoby bez jej zgody, zabieg leczniczy bez zgody, naruszenie miru domowego;
- przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece: bigamia, znęcanie się, rozpijanie małoletniego, niealimentacja, porzucenie małoletniego do 15. roku życia, uprowadzenie małoletniego do 15. roku życia, organizowanie bezprawnej adopcji.

6. Prawny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie

W sytuacji kiedy podejrzewamy przestępstwo na szkodę dziecka z niepełnosprawnością, zawiadamiamy policję lub prokuraturę o przestępstwie na szkodę dziecka. Jest to obowiązek społeczny określony w art. 304 § 1 *Kodeksu postępowania karnego*. Jego niewypełnienie nie jest związane z karą.

¹⁰ Pieńkowska E., Fornalik I., (2018), *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

¹¹ *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1950.

13 lipca 2017 r. zmieniły się przepisy w zakresie zawiadamiania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Istnieje prawny obowiązek zawiadomienia o konkretnych przestępstwach seksualnych na szkodę dziecka. Są to przestępstwa określone w art. 197 § 3 i 4 kk (zgwałcenie zbiorowe, zgwałcenie na szkodę małoletniego poniżej lat 15, zgwałcenie kazirodczne, zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem) oraz w art. 198 kk (wykorzystanie bezradności) i art. 200 kk (wykorzystywanie seksualne małoletniego poniżej lat 15). Należy również zawiadomić o ciężkim uszczerbku na zdrowiu dziecka zgodnie z art. 156 kk. Za niezawiadomienie o tych przestępstwach grozi odpowiedzialność karna – pozbawienie wolności do lat 3. Przepisy te mają na celu zwiększenie ochrony dzieci oraz zaktywizowanie społeczeństwa do ujawniania przemocy wobec dzieci¹².

Nowelizacja prawa wprowadziła także zaostrenie kar za przestępstwa wobec dzieci: za spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu dziecka grozi kara nie mniej niż 3 lata pozbawienia wolności, a za znęcanie się nad dzieckiem ustawodawca podwyższył karę do lat 8. W przypadku bezprawnego pozbawienia wolności, porzucenia i uprowadzenia, gdy pokrzywdzonym jest osoba nieporadna ze względu na wiek lub stan zdrowia (np. dziecko z niepełnosprawnością), wymiar kary został zwiększony do 12 lat więzienia.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r.¹³ o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada w art. 12 na osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, obowiązek niezwłocznego zawiadomienia o tym policji lub prokuratora. Ponadto obowiązek denuncjacji nałożony został na osoby będące świadkami przemocy w rodzinie, które powinny zawiadomić o tym policję, prokuraturę lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zawiadomienie należy złożyć pisemnie do prokuratury lub policji właściwej dla miejsca popełnienia przestępstwa. Wzór zawiadomienia można znaleźć na stronie kampanii „Reaguj – to Twój prawny obowiązek!”, prowadzonej przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę pod adresem <https://fdds.pl/reaguj/wzory.html#wzory>.

7. Osoby pracujące z dzieckiem

Dziecko z niepełnosprawnością lub chorujące przewlekłe może doświadczać przemocy ze strony pracującego z nim profesjonalisty lub w placówce, w której przebywa.

Przykład

17-letnia Anna choruje przewlekłą na chorobę afektywną dwubiegunową. Okresowo przebywa w szpitalu psychiatrycznym. Podczas jednego z pobytów sanitariusz nawiązał z nią

¹² Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy 2017.

¹³ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, t.j. Dz.U. 2015, poz. 1390.

przyjacielską relację, która z czasem stała się dla Anny bardzo trudna. Sanitariusz chciał się z nią spotykać poza szpitalem, proponował stosunek seksualny, podczas pobytu w szpitalu Anny często brał nocne zmiany i przychodził do niej, dotykając jej w sposób, którego nie chciała. Gdy Anna opuściła szpital, przysyłał jej na komórkę zdjęcia o charakterze pornograficznym. Mama Anny złożyła do prokuratury zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Podczas postępowania okazało się, że sanitariusz był już karany za przestępstwo seksualne wobec dziecka.

Formą ochrony dzieci w sytuacjach jak opisana powyżej jest wpisanie do przepisów określających wykonywanie danego zawodu obowiązku przedstawienia przez kandydata zaświadczenia z Krajowego Rejestru Karnego w celu potwierdzenia niekaralności kandydata do pracy w zawodzie związanym z opieką nad dziećmi. Takie wymogi dotyczą nauczycieli¹⁴.

Informacje o wcześniejszych skazaniach za przestępstwa seksualne można uzyskać na podstawie *Ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym*¹⁵. Pracodawca i organizator wydarzeń mają obowiązek sprawdzenia pracownika, współpracownika lub wolontariusza w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym przed zatrudnieniem danych osób do prac związanych z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi.

8. Przyjazne przesłuchanie

Formą ochrony małoletnich pokrzywdzonych, w tym dzieci z niepełnosprawnością, zaangażowanych w procedury prawne, jest przesłuchanie w przyjaznych warunkach. Ustawodawca wprowadził do *Kodeksu postępowania karnego* szczególny ochronny tryb (ostatecznie ukształtował się on w 2015 r.) przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych (art. 185a kpk) oraz małoletnich świadków (art. 185b kpk), a także określił warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań (art. 185d kpk). Przesłuchanie musi być przeprowadzone w przyjaznym pokoju przesłuchań, warunki przesłuchania są określone w *Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości*¹⁶.

9. Nieprawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej naruszające dobro dziecka

Pojęcie dobra dziecka obejmuje zaspokojenie jego potrzeb życiowych: wyżywienia, mieszkania, pomocy w nauce, a także jego stan oraz potrzeby emocjonalne i psychiczne. W przypadku dziecka z niepełnosprawnością ich realizacja jest szczególnie ważna,

¹⁴ Art. 10, ust. 8a *Ustawy z dnia 29 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 2215.

¹⁵ *Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym*, t.j. Dz.U. 2018, poz. 405.

¹⁶ *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a – 185c Kodeksu postępowania karnego*, Dz.U. 2013, poz. 1642.

gdyż każde niezaspokojenie jednej z tych potrzeb może stać się zaniedbaniem lub zagrażać życiu lub zdrowiu dziecka. Nienależyte wykonywanie władzy rodzicielskiej może obejmować także sytuacje niezawinione przez rodziców, które określamy często zaniedbaniem. Wczesna reakcja pozwala pracować z rodziną i korygować postawy rodziców, co zwiększa bezpieczeństwo dziecka.

W sytuacji zagrożenia dobra dziecka każdy ma społeczny obowiązek podjęcia działań. Na podstawie art. 572 *Kodeksu postępowania cywilnego* każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy. Obowiązek, o którym mowa powyżej, ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi – art. 572 § 2 kpc¹⁷.

Celem interwencji jest ochrona dziecka, a także niesienie pomocy rodzicom w celu właściwego wykonywania pieczy nad dzieckiem¹⁸. Jeżeli władza rodzicielska jest wykonywana ze szkodą dla dobra dziecka, sąd rodzinny i nieletnich (sąd opiekuńczy) ingeruje we władzę rodziców i odpowiednio ją kształtuje.

Każda ingerencja sądu we władzę rodzicielską jest jej ograniczeniem. Sąd wydaje zarządzenia nakazujące rodzicowi określone zachowanie wobec dziecka, jakiego w danych okolicznościach wymaga jego dobro, czyli może:

- zobowiązać rodziców do określonego postępowania;
- skierować rodziców do placówek/specjalistów zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc;
- poddać wykonywanie przez rodziców władzy rodzicielskiej nadzorowi kuratora;
- umieścić dziecko w rodzinie zastępczej lub placówce wychowawczej.

10. Przemoc w rodzinie wobec dziecka z niepełnosprawnością

Socjalizacja dzieci polega na kształtowaniu u nich posłuszeństwa i zależności wobec powszechnie uznanych autorytetów kosztem podmiotowości i niezależności dziecka. Dzieci z niepełnosprawnością oraz przewlekłe chorujące są uzależnione od osób trzecich, w tym bliskich. Może to powodować, że nie traktują pewnych zachowań jako krzywdzenia, godzą się na zachowania przemocowe ze strony innych i nie ujawniają własnego cierpienia. Tym, co zwiększa prawdopodobieństwo tego zjawiska, jest niedostateczna ochrona dzieci niepełnosprawnych przed krzywdzeniem, niejednokrotnie będąca efektem:

¹⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1460.

¹⁸ *Postanowienie Sądu Najwyższego*, (2000), II KKN 1141/00.

- braku wsparcia rodziców w sytuacji otrzymania diagnozy o niepełnosprawności dziecka i w późniejszym procesie wychowawczym;
- braku oddziaływań edukacyjnych na wszystkich etapach opieki instytucjonalnej, które miałyby na celu profilaktykę krzywdzenia dzieci, młodzieży i dorosłych¹⁹.

Bardzo często nauczyciele, psycholodzy i wychowawcy mają wątpliwości związane z podjęciem interwencji, zastanawiając się: Czy to właściwy moment? Czy to na pewno przemoc? Czy jedno uderzenie to już przemoc? Czy dziecko z niepełnosprawnością na pewno mówi prawdę? Czy podjęciem interwencji nie zaszkodzi dziecku i rodzinie? Co innego lepszego czeka dziecko?

Wątpliwości profesjonalistów są typowym zjawiskiem pojawiającym się w razie zetknięcia się z przemocą w rodzinie. Nie można jednak kapitulować i zaniechać działania, ponieważ sceptycyzm często wynika ze stereotypów lub braku systemowych rozwiązań w zakresie opieki nad dziećmi z niepełnosprawnością. Stałym elementem interwencji w sytuacji przemocy w rodzinie jest konfrontacja z rodzicem, która w przypadku dziecka z niepełnosprawnością jest szczególnie trudna, gdyż przemoc może wynikać z nieradzenia sobie rodziny z niepełnosprawnością dziecka i wobec tego nie jest intencjonalna.

Na wszystkie te obawy odpowiada interwencja w postaci wszczęcia procedury *Niebieskie Karty*, która stanowi szczególny rodzaj reagowania na działania wobec rodziny doświadczającej przemocy. Procedura obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

Przykład

8-letnia Ania cierpi na mózgową porażenie dziecięcą czterokończynową oraz upośledzenie w stopniu umiarkowanym. Jest dzieckiem leżącym, nie siedzi samodzielnie, przy wszystkich czynnościach życiowych wymaga pomocy osób trzecich. Mieszka z rodzicami, uczęszcza do przedszkola specjalistycznego. W przedszkolu jest pogodna i uśmiechnięta, porozumiewa się kiwaniem głowy na „tak” lub „nie”. Psycholog przedszkolny zauważył, że od pewnego czasu (2 miesiące) z Anią jest utrudniony kontakt, całe dnie w przedszkolu przesypia. Ponadto Ania często ma za małe i za ciasne ubrania, co utrudnia realizację czynności pielęgnacyjnych. Zaproszono na spotkanie rodziców i uzyskano dodatkowe informacje. Rodzice Ani od 3 lat są w trakcie postępowania rozwodowego. Matka jest pierwszoplanowym opiekunem, nie pracuje, ojciec pracuje i zgłasza obawy o żywienie Ani przez mamę. Mieszkanie, w którym żyje rodzina, należy wyłącznie do ojca Ani. Mama Ani pochodzi z innego miasta i nie ma

¹⁹ Pieńkowska E., Fornalik I., (2018), *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

wsparcia na terenie obecnego miejsca zamieszkania. Psycholog z przedszkola podejrzewa zaniedbanie w stosunku do Ani.

To, czy dane zachowanie rodzica lub członka rodziny stanowi przemoc w rodzinie, jest diagnozowane na podstawie definicji zawartej w art. 2 *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

Przemoc w rodzinie – należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych²⁰, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Przemocą jest już jednorazowe działanie – uderzenie, wyzwisko, w związku z czym należy podkreślić, że w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*²¹ wprowadzony został zakaz stosowania kar cielesnych przez rodziców oraz osoby sprawujące opiekę lub pieczę nad dziećmi w stosunku do nich (art. 961 krio), który uzupełnia ustawową definicję przemocy w rodzinie i daje jasno do zrozumienia, że nieakceptowalne są metody wychowawcze oparte na przemoc, nawet na przysłowiowym klapsie.

11. Wypełnienie formularza NK-A

W przypadku Ani nie wiemy, czy dochodzi do przemocy, ale uzyskane informacje o jej sytuacji są niepokojące. Należy podjąć interwencję.

Interwencja wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się przez wypełnienie formularza NK-A w razie pojawienia się podejrzeń, uzyskanych w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, o stosowaniu przemocy wobec członków rodziny lub w następstwie zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie. Do wszczęcia procedury *Niebieskie Karty* wystarczy samo podejrzenie przemocy w rodzinie, osoba wypełniająca formularz nie musi mieć pewności i sprawdzać, czy przemoc faktycznie zaistniała. Ważne jest podjęcie interwencji, a diagnozy sytuacji dziecka dokona zespół interdyscyplinarny (ZI).

Obowiązek wypełniania NK-A mają przedstawiciele oświaty w rozumieniu art. 2 *Ustawy o systemie oświaty*²², który uwzględnia m.in. wszelkiego typu przedszkola i szkoły, zaś

²⁰ Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu, art. 115 § 11 *Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1950.

²¹ *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 2086.

²² *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1481.

zgodnie z art. 5 ustawy obowiązek ten dotyczy placówek publicznych i niepublicznych. Zarówno szkoły, jak i przedszkola publiczne i niepubliczne zobowiązane są do realizowania procedury NK.

W ustawie użyto sformułowania „w trakcie obowiązków służbowych i zawodowych”, co oznacza każdą sytuację związaną z wykonywaniem pracy lub zawodu. Jeżeli podejrzewamy, że dziecko jest ofiarą przemocy w rodzinie, wypełniamy formularz NK-A. Kluczowym pojęciem przy podjęciu interwencji jest słowo „podejrzenie”.

12. Uzyskanie informacji, diagnoza

Wiele osób z niepełnosprawnością intelektualną lub zaburzeniami ze spektrum autyzmu korzysta z alternatywnych i wspomagających metod komunikacji (ang. *augmentative and alternative communications* – AAC). Są to wszelkie sposoby zastępujące lub wspomagające naturalną mowę, umożliwiające przekazywanie i odbieranie komunikatów, by osoba mogła lepiej porozumiewać się i uczestniczyć w życiu społecznym. Można do nich zaliczyć różne systemy gestów, symboli graficznych czy obrazków, np. *Picture Communication Symbols* (PCS), *Picture Pictogram Ideogram Communication* (PIC), *Blissymbols*, *Makaton*, tablice z literami i symbolami, książki komunikacyjne, sprzęt oraz oprogramowanie komputerowe.

Dzięki użyciu AAC nawet dziecko niemówiące, mające trudności z poruszaniem się i używaniem rąk, jest w stanie zbudować wypowiedź, o ile w jego systemie znajdzie się odpowiednie słownictwo i w otoczeniu osoba, która – uczestnicząc w rozmowie – okaże mu wsparcie i cierpliwość.

Zróżnicowane funkcjonowanie dzieci z niepełnosprawnością wymusza na profesjonalistach: nauczycielach, opiekunach, a przede wszystkim realizatorach procedury NK: policjantach, pracownikach ośrodków pomocy społecznej (OPS), członkach zespołów interdyscyplinarnych (ZI), konieczność zdobycia wiedzy wykraczającej poza standardowy zakres, a także opanowania umiejętności umożliwiających uzyskanie informacji o krzywdzeniu od dziecka z niepełnosprawnością.

Wiedza i umiejętności to jednak nie wszystko. Sprawą istotną wydaje się też świadomość własnych przekonań, dotyczących osób z niepełnosprawnością jako pokrzywdzonych w wyniku przemocy. Kilka najbardziej powszechnych stereotypów związanych z doświadczaniem krzywdzenia przez osoby niepełnosprawne to: „osoby niepełnosprawne intelektualnie budzą głównie litość, zatem ktoś mógłby chcieć zrobić im krzywdę”, „osoby niepełnosprawne są niemal zawsze pod opieką bliskich, zatem sprawca nie ma do nich dostępu”, „ograniczone możliwości intelektualne sprawiają, że konsekwencje doświadczenia przemocy przez te osoby nie są tak traumatyczne jak w przypadku osób

pełnosprawnych”, „osoby niepełnosprawne intelektualnie czy z autyzmem nie mogą być wiarygodnymi świadkami, ponieważ zwykle konfabulują”²³.

Stereotypowe przekonania, brak odpowiedniej wiedzy czy doświadczeń w kontakcie z osobami z niepełnosprawnością intelektualną (szczególnie z wieloraką niepełnosprawnością), a także lęk przed takim kontaktem, mogą sprawiać, że u poszczególnych profesjonalistów pojawia się tendencja do niewszczyniania procedury NK.

Wiele sytuacji pokazuje, że nauczyciele właśnie w przypadku dzieci z niepełnosprawnością mają wiele wątpliwości, przedłużają proces decyzji o interwencji, bo brak im pewności lub nie mają dowodów.

Wypełnienie formularza NK-A przez przedstawiciela oświaty odbywa się przede wszystkim na podstawie rozmowy z osobą doświadczającą przemocy, czyli z dzieckiem. W przypadku niektórych form niepełnosprawności taka rozmowa nie będzie możliwa, a jeśli rozmowa jest niemożliwa, karta wypełniana jest na podstawie obserwacji dziecka w placówce.

W razie podejrzenia, że to rodzice stosują przemoc, formularz NK-A należy wypełnić w obecności jednej z dorosłych osób najbliższych wobec dziecka, którymi mogą być jedynie dziadkowie lub dorosłe rodzeństwo. Jeżeli takiej osoby nie ma, nieznana jest lub też nieznana jest sytuacja rodzinna dziecka, można wypełnić formularz NK-A w obecności tzw. osoby faktycznej, czyli tej, która w danym momencie sprawuje nad dzieckiem opiekę.

W przypadku szkół i przedszkoli najpraktyczniejszym rozwiązaniem jest powołanie na terenie placówki koordynatora procedury NK, który będzie odpowiedzialny za jej realizację i może osobiście wypełniać formularz NK-A. Osoba, która podejrzewa przemoc, będzie w danym momencie opiekunem faktycznym dziecka i wraz z dzieckiem zgłasza się do koordynatora procedury w placówce w celu wypełnienia karty. Opiekunem faktycznym dziecka może być psycholog, pedagog szkolny lub wychowawca albo nauczyciel. Istotne jest, aby czynności wykonywane przy wszczynaniu procedury NK – w tym tak ważne jak rozmowa z dzieckiem (jeśli jest możliwa i wskazana) – realizować w obecności psychologa szkolnego. Obecność psychologa, rodzica, opiekuna prawnego czy faktycznego ma na celu zapewnienie dziecku osoby wspierającej w sytuacji kryzysu, a nie utrudnienie realizacji procedury. Ustawodawca chciał zadbać, aby dziecko nie było samo w przypadku inicjowania interwencji. Rolą opiekuna jest wytłumaczenie dziecku, jaki formularz powinien być wypełniony i po co, oraz wyjaśnienie mu w przystępny sposób, co będzie się dalej działo.

²³ Pieńkowska E., Fornalik I., (2018), *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

Nie zawsze wypełnienie formularza NK-A dla dziecka z niepełnosprawnością będzie możliwe na podstawie rozmowy z nim czy w bezpośrednim kontakcie z dzieckiem. Wydaje się zasadne, aby w takiej sytuacji odejść od wypełniania formularza w jego obecności. Przepisy rozporządzenia²⁴ zezwalają na odstępstwo od obecności osoby dotkniętej przemocą, jeśli nawiązanie bezpośredniego kontaktu z nią jest niewykonalne. Przedstawiciel oświaty może wówczas wypełnić kartę i rozpocząć procedurę bez obecności dziecka, należy jednak pamiętać, że wypełnienie NK jest możliwe po uzyskaniu informacji od świadka przemocy. W takiej roli będzie występować nauczyciel przedszkolny, wychowawca czy psycholog podejrzewający przemoc wobec dziecka z niepełnosprawnością.

Podejmowanie interwencji, czyli wypełnienie NK-A, nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie ani – w sytuacji, gdy jest to osoba niepełnoletnia – jej rodzica lub opiekuna prawnego. Jeżeli zachodzi podejrzenie, że dziecko jest ofiarą przemocy w rodzinie, nauczyciel, wychowawca, pracownik szkoły czy przedszkola ma obowiązek wypełnienia formularza NK-A.

Instytucja przekazuje wypełniony formularz NK-A w terminie 7 dni od wypełnienia przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego (ZI) w gminie, na której terenie leży szkoła lub przedszkole. Jeśli miejsce zamieszkania dziecka, którego karta dotyczy, znajduje się w innej gminie, NK-A należy wysłać do tej gminy, zgodnie z miejscem zamieszkania dziecka.

Obowiązek przekazania NK spoczywa na instytucji, a nie na osobie wypełniającej. Dyrektor placówki odpowiedzialny jest za przesłanie formularza, co nie znaczy, że musi wykonać tę czynność osobiście – w tej sytuacji można wykorzystać instytucję koordynatora procedury NK w placówce. Kopia formularza NK-A winna pozostać w instytucji, w której go wypełniono.

Osoba doświadczająca przemocy powinna otrzymać formularz NK-B, stanowiący informację o możliwościach wsparcia i pomocy. Formularz musi trafić do osoby pokrzywdzonej przemocą, co jest jej podstawowym prawem w ramach procedury. W przypadku dziecka formularz otrzymuje osoba faktycznie towarzysząca dziecku, która powinna przekazać mu – adekwatnie do poziomu rozwoju dziecka, jego stanu zdrowia oraz możliwości intelektualnych – zawarte w dokumencie informacje. Nie jest konieczne wręczanie formularza NK-B dziecku z niepełnosprawnością, najlepszym rozwiązaniem jest wyjaśnienie mu sytuacji przez psychologa lub osobę faktyczną.

Jeśli przemoc wobec dziecka zgłasza świadek, on otrzymuje formularz B. Należy rozważyć możliwość przekazania formularza do rąk własnych dziecka z niepełnosprawnością, w przypadku gdy ukończyło ono 13. rok życia. Prawo przyznaje wtedy dziecku

²⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U. 2011 nr 209, poz. 1245.

ograniczoną zdolność do czynności prawnych, w ramach której dziecko jest uprawnione do otrzymania formularza NK-B. Sprawne intelektualnie dziecko z niepełnosprawnością ruchową może być odbiorcą formularza.

13. Udział w pracach grupy roboczej

Obowiązkiem wynikającym z procedury *Niebieskie Karty* jest powołanie do grupy roboczej przedstawiciela oświaty, a następnie jego uczestnictwo w pracach grupy. Powołanie jest możliwe tylko w sprawach dotyczących dziecka. Na ogół przedstawiciele oświaty uczestniczą w sprawach dzieci uczęszczających do placówek, w których pracują. W praktyce najczęściej dochodzi do sytuacji, w której pracownik danej szkoły lub przedszkola wypełnia NK-A, a następnie zostaje członkiem grupy roboczej zajmującej się tym konkretnym przypadkiem. Udział w pracach grupy roboczej profesjonalisty pracującego z dzieckiem niepełnosprawnym jest nieodzowny, gdyż posiada on specjalistyczną wiedzę na temat funkcjonowania dziecka.

Procedura *Niebieskie Karty* nie jest procedurą karną ani administracyjną, nie ma tu stron postępowania, nie ma orzekania kar. Jest to postępowanie motywacyjne, w ramach którego pracuje się nad zatrzymaniem przemocy poprzez zmianę postaw osób pokrzywdzonych i sprawców. Jest ono szczególnie efektywne i znaczące, kiedy zachodzi zmiana zachowania i nastawienia rodziców.

Procedura NK określa również zadania pracownika oświaty w sytuacji przemocy w rodzinie. Powinien on przede wszystkim udzielić zainteresowanym informacji o formach pomocy dzieciom, które doznają przemocy w rodzinie, oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc. Pracownik oświaty może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, rozmawiać z nimi na temat konsekwencji takiego zachowania oraz informować je o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Pracownik oświaty może także dokonać diagnozy sytuacji i potrzeb osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, zwłaszcza jeśli chodzi o dziecko.

14. Odebranie dziecka z rodziny w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie

Istotne są sytuacje nagłe, w których dziecko może wymagać natychmiastowego odizolowania od rodziców lub też natychmiastowej pomocy medycznej. Szkoła lub przedszkole ma obowiązek zorganizowania pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. W praktyce ten obowiązek jest realizowany poprzez wezwanie pogotowia.

Może również wystąpić sytuacja tak drastycznej przemocy wobec dziecka, że jego powrót do miejsca zamieszkania będzie niemożliwy ze względu na niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia. Wtedy obowiązkiem placówki jest powiadomienie policji, która umieszcza dziecko w odpowiedniej instytucji.

W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie obowiązuje specjalny tryb odbierania dziecka z rodziny na podstawie art. 12 a–c *Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Pracownik socjalny, funkcjonariusz policji, lekarz, ratownik medyczny lub pielęgniarka wspólnie podejmują decyzję o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u dorosłej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej (dziadkowie, rodzeństwo), w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

15. Procedury interwencyjne

Aby skutecznie realizować obowiązki wynikające z przepisów oraz realnie chronić dzieci, zasadne jest stworzenie w instytucjach zajmujących się ochroną dziecka przed krzywdzeniem procedur interwencyjnych opartych na powszechnie obowiązujących aktach prawnych oraz regulacjach branżowych. Poniżej zostały przedstawione przykłady postępowania interwencyjnego na wypadek krzywdzenia dziecka, w szczególności sposób uwzględniający procedurę *Niebieskie Karty*.

1. W przypadku uzyskania informacji, że uczeń przewlekłe chory lub z niepełnosprawnością jest ofiarą przemocy w rodzinie, nauczyciel sporządza notatkę służbową na temat przemocy wobec dziecka z niepełnosprawnością i przekazuje informację wychowawcy klasy/pedagogowi/psychologowi szkolnemu/dyrektorowi szkoły, przy czym szkoła powinna także dokonać oceny bezpieczeństwa dziecka w rodzinie.
2. Nauczyciel wypełnia formularz *Niebieska Karta-A* w obecności dziecka (jeśli to możliwe i zasadne) oraz psychologa/pedagoga szkolnego lub osoby faktycznej albo świadka.
3. Psycholog/pedagog szkolny wyjaśnia dziecku adekwatnie do jego możliwości komunikacyjnych oraz intelektualnych, a także stopnia niepełnosprawności czy stanu zdrowia, na czym polega procedura *Niebieskie Karty*, i informuje dziecko o jego prawie do wychowania bez przemocy.
4. Działania z udziałem dziecka w ramach procedury NK powinny być przeprowadzone z udziałem psychologa.

5. Formularz *Niebieska Karta-A* powinien zostać przekazany w ciągu 7 dni od jego wypełnienia przez dyrektora placówki do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego (ZI) na terenie gminy/dzielnicy, w której dziecko faktycznie przebywa.
6. Pedagog/psycholog szkolny wzywa do szkoły rodziców/opiekunów prawnych, przekazuje im informację na temat przemocy wobec dziecka oraz przeprowadza z nimi rozmowę.
7. Pedagog/psycholog szkolny informuje rodziców/opiekunów o konsekwencjach prawnych stosowania przemocy wobec dziecka oraz obowiązkach prawnych szkoły: wszczęcia procedury *Niebieskie Karty* i zgłoszenia do prokuratury oraz sądu rodzinnego i nieletnich przypadków przemocy w rodzinie wobec dziecka będących przestępstwem. Pedagog/psycholog szkolny informuje o swoich działaniach dyrektora szkoły.
8. Pedagog/psycholog szkolny sporządza opis sytuacji szkolnej i rodzinnej dziecka na podstawie rozmów z uczniem, nauczycielami, wychowawcą i rodzicami, opracowuje plan pomocy dziecku, który uwzględnia sposoby zapewnienia mu bezpieczeństwa, oraz opis wsparcia, jakie szkoła może zaoferować dziecku. Specjalista przygotowuje także informację o placówkach pomocy dziecku, jeżeli jest taka potrzeba, a ofertę placówek przekazuje rodzicowi/opiekunowi niebędącemu sprawcą przemocy.
9. Pedagog/psycholog szkolny ustala z rodzicami/opiekunami prawnymi nie będącymi sprawcami przemocy plan pomocy dziecku poprzez określenie sposobu zapewnienia mu bezpieczeństwa. W miarę możliwości ustala harmonogram kontaktów z osobami i instytucjami wspierającymi rodzinę w sytuacji przemocy wobec dziecka.
10. Dyrektor szkoły składa zawiadomienie o podejrzeniu przestępstwa do prokuratury i/lub wniosek o wgląd w sytuację rodziny do sądu rodzinnego i nieletnich w każdej sytuacji, kiedy dziecko jest ofiarą przestępstwa.
11. W sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia dziecka dyrektor szkoły wzywa policję i pracownika ośrodka pomocy społecznej (OPS), którzy umieszczają dziecko bez zgody opiekunów prawnych/rodziców w rodzinie zastępczej zawodowej, pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego, lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego.
12. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.

Bibliografia

1. *Dzieci się liczą 2017. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, (2017), „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, <https://fdds.pl/wp-content/uploads/2017/07/fdds-dzsl2017-calosc.pdf>
2. Jarosz E., (2011), *Niepełnosprawność i krzywdzenie dzieci. Stan badań*, „Niebieska Linia”, nr 4/2011, <https://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/5733-niepelnosprawnosc-i-krzywdzenie-dzieci-stan-badan>
3. *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, Dz.U. 2012, poz. 1169.
4. *Konwencja o prawach dziecka*, Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526.
5. Pieńkowska E., Fornalik I., (2018), *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym. Poradnik dla profesjonalistów*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
6. *Postanowienie Sądu Najwyższego*, (2000), II CKN 1141/00.
7. *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention* [Raport z konsultacji w sprawie zapobiegania krzywdzeniu dzieci], (1999), Światowa Organizacja Zdrowia, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>
8. *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego*, Dz.U. 2013. poz. 164.
9. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, Dz.U. 2011 nr 209, poz. 1245.
10. *Sprawozdanie z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie*, (27 września 2019), Rada Ministrów, <https://www.gov.pl/web/rodzina>
11. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1950.
12. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego*, t.j. Dz.U. 2018, poz. 1987.
13. *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1460.

14. *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 2086.
15. *Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, t.j. Dz.U. 2015, poz. 1390.
16. *Ustawa z dnia 29 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela*, t.j. Dz.U. 2019, poz. 2215.
17. *Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym*, t.j. Dz.U. 2018, poz. 405.
18. *Uzasadnienie projektu ustawy*, (2017), druk sejmowy.

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00

www.ore.edu.pl